

ЗВЕЗДАНА ПАВЛОВИЋ
(Београд)

О МЕТОНИМИЈИ У ОНОМАСТИЦИ (ХИДРОНИМ — ОЈКОНИМ)

Један од начина настајања нових властитих имена у ономастици, посебно у топонимији и хидронимији, је путем аналошког преношења онима из једног слоја у други, из топонимије у хидронимију и обрнуто, из хидронимије у топонимију и ојконимију.

Метонимија као стилски манир, стилско средство, односи се на употребу имена једног појма, предмета за име / као име другог појма, предмета, који је у блиској вези са њим. Метонимијом у ономастици може се дефинисати појава преношења имена са једног објекта на други у ситуацији када су ти објекти територијално блиски један другоме; преношење властитог имена лица на географски објекат ако је лично име на неки начин повезано са географским објектом.

Метонимијско име настало преношењем са једног лица на објекат или предмет, објекта на други објекат, задржава првобитну семантику, семантику коју је имало примарно настало властито име. То значи да метонимијом настало име није подложно промени семантичке структуре, па због тог својства непромењивости постаје, у семантичком смислу, лапидарни назив.

Метоними у ономастици могу да настану на више начина:

1. преношењем антропонима (личног имена или презимена), обавезно након суфиксације, на микротопоним, ојконим, ретко хидроним;
2. преношењем фитонима на микротопониме, ојкониме, хидрониме. Ово је чест начин именовања у ономастици;
3. преношењем микротопонима на ојкониме и хидрониме;
4. преношењем зоонима на топониме, ојкониме, хидрониме;
5. преношењем микротопонима, ојконима на хидрониме;
6. преношењем хидронима на микротопониме, ојкониме.

Метонимијом настали хидроними, преношењем назива микротопонима, а посебно ојконима, веома су бројни, чести. Такав начин номинације хидронима је врло фреквентан међу хидронимима Србије.¹

У овом раду ће бити речи о другом виду настајања онима, о ојконимима именованим властитим именима река, хидронимима. Коришћен је материјал из слива Јужне Мораве.²

Анализом хидронима из овога слива запажено је да само тридесетак хидронима или хидронимских апелатива учествује у номинацији ојконима. Ако се тај број упореди са око 1400 хидронима колико има тај слив, види се да је то мали број. Као један од начина номинације ојконима овај тип је, без обзира на њихову малобројност интересантан, треба о њему поговорити, и видети који су то хидроапелативи и хидроними који их формирају.

Уз сваки метонимијски ојконим подразумева се присуство, или раније присуство, воденог тока, чак иако податак о њему не постоји у записима и на картама. Није потребна провера постојања воденог тока јер се информација о њему већ садржи у самом ојкониму.

1. а. *Бисџрица* је насеље код *Црне Траве*. Крај њега протиче река *Бисџрица* л. притока *Власине*.

б. Насеље *Бисџрица* налази се и код *Лесковца*. Туда протиче река *Бисџрица* л. притока *Јужне Мораве*.

Оба ојконима су идентична хидронимима. Исто име *Бисџрица* носе још четири насеља. Она се налазе у близини Петровца, Лазаревца, Лепосавића и Нове Вароши.

2. Ојконим *Брза* (околина Лесковца) је по својој форми једнак хидрониму **Брза река*. Квалитативом је окарактерисано насеље и његово прво име **Брза вьсь*, а изостављањем апелатива само *Брза*. Име реке по коме је номиновано насеље данас је *Брзанка* д. притока *Вејернице*, и секундарно је име од првобитног **Брза река*.

3. Насеље *Врело*, које се налази крај *Ниша*, названо је по реци *Врело* л. притоци *Нишаве*, која се зове и *Кориџница река*. Ојконим је настао директно од хидронима, без суфиксације. У сливу *Алексиначке Мораве* и *Власине* налази се место *Врело*, а у Србији има још три места са таквим именом. Она се налазе код Куршумлије, код Уба и код Липљана.

4. Име насеља *Дикава* крај *Сурдулице* одговара хидрониму *Дикава* који туда протиче, и десна је притока *Кознице*. Суфикс *-ава* упућује на то да је примарни оним име реке (из *дикъ* 'дивљи').

¹ О хидронимима насталим овим путем било је речи у раду „Језичке фигуре у хидронимима“, штампана се у ОП XIV, Београд 1998.

² Материјал се налази у књизи З. Павловић „Хидронимски систем слива Јужне Мораве“, Београд 1994.

5. Ојконим *Добра Вода* (*Бојник*) налази се уз водени ток са именом *Доброводска река* л. притока *Лужнице*. Позната је и као *Мала река*. Хидроним је доживео поновно именовање. Примарни облик хидронима **Добра вода* сачуван је у облику који има ојконим. Извршено је поново, повратно, именовање реке по ојкониму извођењем помоћу суфикса *-ска*. Треба скренути пажњу на још два ојконима са истом структуром *Добра Вода* који се налазе крај Јагодине и Клине. Нема забележене потврде о воденом току крај њих, али је јасно да су они били мотив за настајање ојконима.

6. Топоним *Дубочица* се односи на област око реке *Дубочице* л. притоке *Јужне Мораве* (стари назив, XII–XIV в.), данас *Ветерница* или *Пољаничка река*. Река је добила име према изгледу њеног корита. Она протиче кроз клисуру, корито је дубоко усечено у обронке, са већом количином воде. Ове особине никако не могу да се односе на само поречје које је добило име *Дубочица*. У сливу Јужне Мораве и у Србији нема насеља са тим именом али се у Црној Гори код Пљеваља налази насеље *Дубочица*, ИмМ.

7. Ојконими *Доња* и *Горња Коритница* налазе се у околини *Беле Паланке*. Крај њих протиче река *Коритница* л. притока Нишаве. Према апелативу *коритица* који се, иако орографски, односи на реку јер се њиме истиче специфичност изгледа и облика усеченог терена којим протиче река, настао је оним **Коритник*. То је име за земљиште, нерегистровано, као прелазни облик према облику *Коритница*. Аналогично, према имену реке, настала су имена села.

8. Име села *Криваја* крај *Блаца* настало је по имену воденог тока *Криваја река* л. притока *Мерошинске реке*. Првобитни облик хидронима је био **Крива река*. Од њега је старим типом суфикса изведен именички облик *Криваја*, као скраћено име реке. Следећа фаза у развоју онима је његово преношење на насеље и појава ојконима *Криваја*. Паралелу овим онимима налазимо у Срему. Тамо је, исто тако, по реци са именом *Криваја* названо село *Криваја* (код *Шайца*).

9. Име села *Лева Река* код *Врања* само собом указује на везу са реком, а то је *Лева река* д. притока *Тибушке реке*. Хидроним је изведен из оријентационе одредбе *леви* која означава положај реке према већој реци у коју се улива. Таква одредба је неспојива са положајем села јер село не може да се одређује као *лево* или *десно* према другим објектима у простору, а ојконим ипак постоји. Истоимено место налази се у Македонији у области *Ресен*.

10. Данас познати ојконими *Горњи* и *Доњи Ливоч* (раније записани као *Ливоча*, XIV в.) налазе се крај реке *Ливочка река*. Ако се у корену ових онима налази корен **lei* — 'лити, тећи'³, тада је примарни оним био име воденог тока. Његов облик је могао бити **Ливоч* (река) 'вода

³ З. Павловић, Корен **Lei*- у властитим именима, ЗбФЛ XXXIII, Нови Сад 1990.

која лије, која се слива'. Посесивним наставком *-јъ* изведено је име села *Ливоча *вѣсь*. Данашњи облик ојконима без финалне фонеме *-а* је новијег датума. Хидроним *Ливочка река* је секундарно име реке изведено од облика *Ливоч* наставком *-ска*.

11. Крај села *Горњи и Доњи Макреш* протиче *Макрешки њоџок*. Хидроним јесте изведен из ојконима суфиксом *-ски*, али је то његово секундарно, новоизведено име. Примарни хидроним је морао имати облик **Макреш* из *Макресъ* у чијој је основи корен **так-*, **ток-*.⁴

12. Село *Мирница* се налази код *Куришумлије* и крај реке *Мирничка река* л. притока *Бањске д. Тоџице реке*. Уочава се да је име реке изведено од имена насеља, али нам семантика и грађа ојконима говоре да је он настао метонимијом, по имену воденог тока. То првобитно водено име могло је бити **Мирна река* које је потом дало **Мирница*. Наставак *-ица* у *Мирница река* није деминутивске већ хидронимске природе. Његова семантика није 'који је миран, спокојан' пошто је реч о планинској реци која се слива са обронака преко хиљаду метара, већ је у вези са *њырѣѣи* 'изнирати, појављивати се, израђати'. Име реке **Мирница* је аналогнијом пренето на насеље.

13. Ојконим *Моклишѣ*, код *Беле Паланке*, је послужило за именовање хидронима *Моклишѣански њоџок* д. притока *Нишаве*, али је он сам изведен наставком *-ишѣ* од старих хидронимских база **ток-*, **так-*. Хидроапелатив је прерастао преко топонима у ојконим, а по њему је именован хидроним.

14. Поменути корен **так-*, **ток-* налази се, у проширеној верзији **токр-*, у ојкониму *Мокра* из **Мокра вѣсь*, код *Беле Паланке*. Исти облик има и хидроним *Мокра река* л. притока *Корѣѣнице* л. *Нишаве*. Варијанта имена реке је *Мокранска река*, накнадно изведено име наставцима *-ан-ска* од *Мокра река*. Јасно је да је ојконим именован аналогнијом према хидрониму.

15. Два ојконима *Речица* која се налазе у близини *Бојника* и *Жиџорађе* указују на то да су лоцирани уз водене токове који се називају само апелативима *река*. Истоимени ојконими само одређени квалификативима *Горња* и *Доња Речица*, у близини *Прокуѣа*, налазе се крај *Речице* д. саставнице *Трнавске л. Тоџице*. Уз хидроним — апелатив *Речица* тај водени ток има још једно, накнадно настало име као дериват ојконимског облика — *Речичка река*.

16. Насеље *Сѣудена*, околина *Врања*, налази се уз *Сѣудену реку* д. притоку *Вешернице*, која има и имена *Сѣуденска река* и *Горинска река*. Прво име насеља названо по реци је **Сѣудена вѣсь*. После губљења апелатива *вѣсь* (општа појава у нашој топонимији) остаје само квалификатив *Сѣудена* као самостална форма. Варијанта хидронима —

⁴ И. Дуриданов, Принципы установления славянских топонимических ареалов на Балканском полуострове, Перспективы развития славянской ономастики, Москва 1980.

Сџуденска река је каснија и необична конструкција посесивног облика изведеног од *сџуден*.

17. Апелатив *сџуденац* у функцији хидронима *Сџуденац река* д. притока *Тојлице* је аналогијом дао и ојконим *Сџуденац*, околина Житорађе.

18. Сасвим необично име за насеље је ојконим *Сува Морава*, по рукавцу Мораве који пресушује, и исто се зове *Сува Морава*, река л. притока Ј. Мораве.

19. Семантички сродан претходном је и ојконим *Сувојница* код Сурдулице, назван по реци *Сувојници* л. притоци *Врле* — 'оно што је усахло, сасушени ток, суваја'.

20. Ороним *Сушица*, име очигледно нетипично за планину, настао је по реци која се зове *Сушица* л. притока *Вештернице* или још *Дрводељска река*.

21. Насеље *Сушица* је именовано по реци, свакако истог имена. Забележено је име реке које је касније изведено по насељу — *Сушичка река* л. *Рибарске реке*, и има придевску посесивну форму.

22. Према хидрониму *Тојлац њојок* или *Тојлачки њојок* д. притока Ј. Мораве, добило је насеље име *Тојлац*, околина Врања. Једна од варијанти хидронима — *Тојлачки њојок* је секундарно име, изведено је према ојкониму *Тојлац*.

23. *Црвена Река*, ојконим код *Беле Паланке* изведен је аналогијом према хидрониму *Црвена река* л. притока *Нишаве*. Река је именована по боји воде која настаје према црвенкастом земљишту богатом рудама такве боје.

24. *Црна Река* је насеље код Трговишта, а налази се уз реку *Црна река* д. притока *Бањске* д. *Ј. Мораве*.

25. Ојконим *Црна Бара* (код Алексинца) је уз реку *Црнобарска река* или *Црнобарски њојок* л. притока *Пруговске* д. *Кайунске*. Обе хидронимске варијанте и са апелативом река и поток, изведене су као секундарно име, по други пут је примењен начин метонимијског именовања, суфиксацијом од ојконима.

26. Насеље *Црна Бара* је крај потока *Црна Бара* из слива *Јелашице* л. притоке *Нишаве*, и именовано је аналогијом према имену воденог тока.

У последња три случаја водени токови су именовани на основу визуелног утиска, према боји воде која је због црног каменитог корита тамна, непрозирна.

У сливу Јужне Мораве забележено је 24 ојконима, један топоним и један ороним, који су настали као метоними, путем аналогије према хидронимима.

Прву групу чине хидронимски апелативи или прави хидроними у функцији ојконима или топонима. Преузимајући нову функцију задр-

жавају своју ранију хидронимску структуру, не подлежу деривацији. Променама не подлежу ни сами хидроними:

Ојконими су	
<i>Бисџрица</i> x 2	<i>Г. и Д. Речица</i>
<i>Врело</i>	<i>Сџудена</i>
<i>Дикава</i>	<i>Сџуденац</i>
<i>Г. и Д. Корџница</i>	<i>Сува Морава</i>
<i>Криваја</i>	<i>Сувојница</i>
<i>Лева Река</i>	<i>Тојлац</i>
<i>Мокра</i>	топ. <i>Дубочица</i>
<i>Речица</i>	орон. <i>Сушица</i>

Другу групу, у материјалу из овога рада, чине ојконими који су аналогни хидронимима али за разлику од прве групе они чине основу за нов процес. По њима настају поновним метонимијским путем, после деривације, нове хидронимске структуре, секундарни хидроними. Овде се сусрећемо са реверзибилном метонимијом.

Резюме

Звездана Павлович

О МЕТОНИМИИ В ОНОМАСТИКЕ (гидроним — ојконим)

Автор в статье говорил об одном значительном явлении, в ономастике до сих пор еще не отмеченном. Речь идет о весьма распространенном способе возникновения онимов посредством метонимии, перенесением названий из одного ономастического пласта в другой. Чаще всего является о менее обыкновенном направлении, именно о перенесении названий водных течений на объекты, населенные пункты, находящиеся вблизи.